

 **Hanns
Seidel
Stiftung**

NÉZŐPONT INTÉZET

Hófehér gazdaság felé

Korrupció és szürkegazdaság Közép-Európában, a polgárok szemével

1. Kutatás és módszertan

Az ENSZ¹, az OECD² és az IMF³ értékelése szerint a koronavírus-járvány kiemelt korrupciós és szabálysértési kockázatot rejt magában. A korrupció alatt általánosságban jogtalan előny- vagy haszonszerzés céljából elkövetett hatalommal való visszaélést értünk. Széles jelenléte rontja a gazdasági élet versenyképességét, hiszen nem éri meg beruházni olyan piacon, ahol a tisztességes üzlet nem kifizetődő. A korrupció torzító hatású, hiszen bünteti a tisztességes, ugyanakkor helyzetbe hozza a tisztességtelen szereplőket. A korrupció és a szürkegazdaság egymást erősítve kiegészíti egymást.⁴ Szürkegazdaság alatt a szakértők olyan, látszólag legális üzletkötést, vásárlást, foglalkoztatást értenek, melyek adóelkerülő tevékenységük miatt részben illegálisak. Egy kutatás szerint a járvány előfordulása önmagában 1,32 százalékponttal növeli a szürkegazdaság méretét, valamint 1 millió lakosra vetítve a járvány intenzitásának 10 százalékos fokozódása a szürkegazdaság 2,1 százalékos növekedését eredményezi.⁵

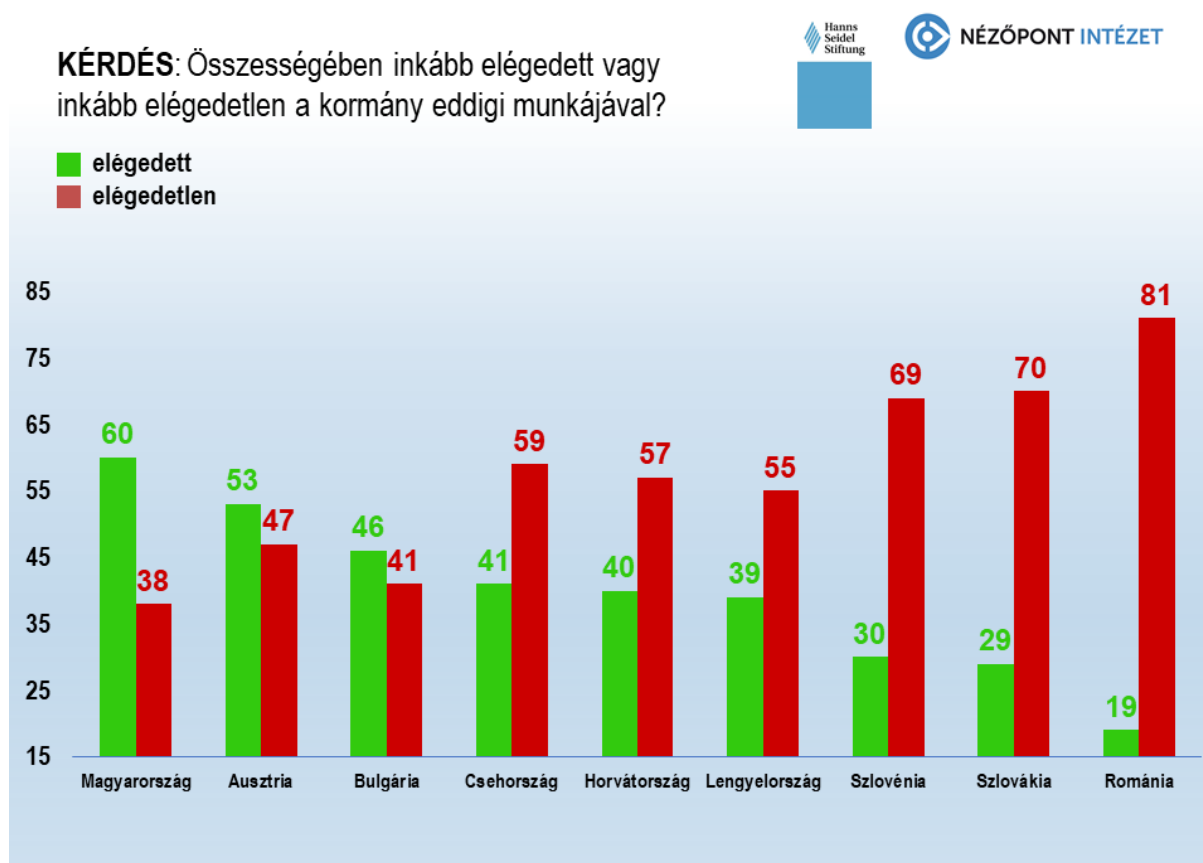
Elemzésünkben Közép-Európa 9 EU-tagállamában, Ausztriában, Bulgáriában, Csehországban, Horvátországban, Lengyelországban, Magyarországon, Romániában, Szlovákiában és Szlovéniában készítettünk körképet a korrupciós érzületről és a szürkegazdasággal kapcsolatos tapasztalatokról. Ezen felül annak érdekében, hogy képet kapjunk a koronavírus-járvány harmadik hullámának a gazdaságra gyakorolt hatásáról, összehasonlítottuk a 2020 ősze és 2021 kora nyara között lezajló járványhullámot megelőző és követő időszakot. Ehhez összehasonlítási alapként a Nézőpont Intézet által vizsgált kilenc országban, 2020. augusztus-szeptemberben és 2021. augusztus-szeptemberben, 1000 fős, a 18 évesnél idősebb lakoságra nem, kor, régió, településtípus és iskolai végzettség szerint reprezentatív közvélemény-kutatások eredményeit használtuk fel.

Az elemzésben vizsgált korrupciós érzület nem azonos a korrupció szintjével. A percepció valójában a közvélekedést tükrözi egy adott kérdésben, melynek befolyásoló tényezőire elemzésünkben is rá kívánunk mutatni. Mind a korrupció, mind a szürkegazdaság mérése nagy kihívást jelent a kutatók számára, mivel mindkettő rejtett tevékenység, s anonim módon sem feltétlenül nyilatkoznak őszintén az érintettek róla. Kutatásunkban az ismerősi körben tapasztalt jelenségre kérdeztünk rá annak érdekében, hogy a bűjtatott foglalkoztatás elterjedtségéről közvetett módon kapjunk összehasonlítható képet.

2. A magyar adatok értékelése közép-európai összehasonlításban

2.1. A magyarok elégedettek a legnagyobb arányban kormányuk munkájával

A korrupciós helyzet megítélésével összefüggésben fontos kérdés, hogy az egyes országok állampolgárai milyen véleménnyel vannak az állami apparátus és saját kormányuk teljesítményét illetően. Olyan veszélyhelyzet idején, mint a koronavírus-járvány, ez különösen nagy jelentőséggel bír. A korrupció mértéke egyenesen arányos a kormányzati tevékenység minőségi romlásával, az intézkedések gyenge hatékonyságával. A vizsgált országok közül a magyarok a legelégedettebbek (60 százalék) kormányuk munkájával, és szintén az ő körükben a legalacsonyabb az összességében elégedetlenek aránya (38 százalék). Az összességében elégedettek arányát tekintve, Magyarország után Ausztria (53 százalék), Bulgária (46 százalék), Csehország (41 százalék), Horvátország (40 százalék), Lengyelország (39 százalék), Szlovénia (30 százalék), Szlovákia (29 százalék) és Románia (19 százalék) a sorrend.

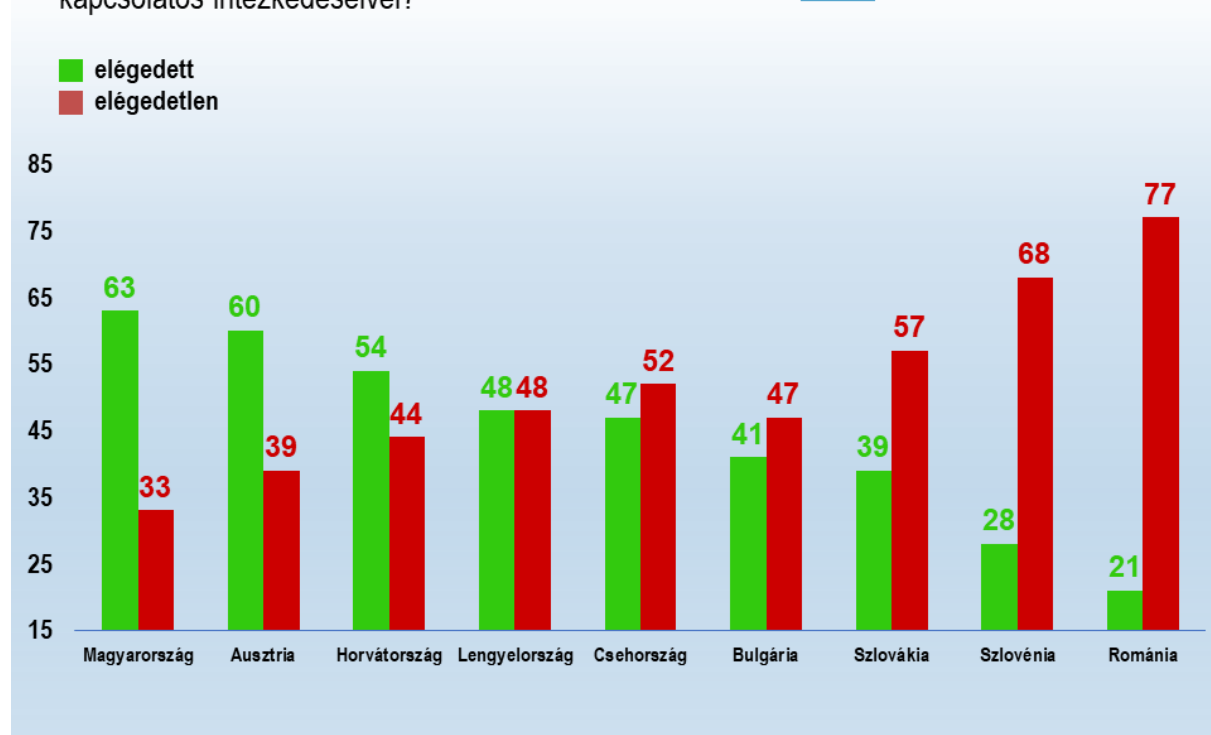
A magyarok nemcsak a kormány eddigi intézkedéseivel, de a koronavírussal kapcsolatos intézkedéseivel is a legnagyobb arányban (63 százalék) elégedettek Közép-Európában. A Gazdaságvédelmi Akcióterv vagy az oltási politika sikere visszaigazolást nyert ezekben a számokban. Előbbi 2020-ban 3,7 százalékponttal járult hozzá a GDP-hez, ami érdemben fékezte a visszaesést. Több mint 1,5 millió főt támogatott valamilyen formában a munkaerőpiacon, s 2020-ban 8 ezerrel több munkahelyet teremtett, mint amennyi megszűnt. Az eredményhez hozzájárult többek között a munkahelyteremtő bértámogatás a veszélyeztetett munkaerőpiaci csoportok számára, az ágazati bértámogatások, a hitelmoratórium és annak meghosszabbítása, a helyi iparüzési adó mértékének felére csökkentése, a célzott adó- és

járadékkelengedés, a KIVA 12 százalékról 11 százalékra való ideji csökkentése, és a különféle beruházástámogatási programok.

Természetesen valamennyi közép-európai ország igyekezett csökkenteni a járvány negatív hatását.⁶ Ausztriában többek között 3 hónap halasztást jelentettek be a személyi jövedelemadó, a társasági adó, a társadalombiztosítási járulékok és az áfabefizetések kapcsán. Összességében az osztrákok 60 százaléka elégedett a kormányuk intézkedéseivel. A harmadik legelégedettebbek a horvátok (54 százalék), ahol az intézkedéseket már korán el kezdték bevezetni, a határszigorításoktól kezdve az iskolák, egyetemek és piacok bezárásán át a belföldi közlekedés korlátozásáig bezárólag.

A járványellenes intézkedések megítélésében kiegyensúlyozottnak számító országok közé tartozik Lengyelország, amelynek kormánya 100 milliárd zloty értékű COVID-alapot hozott létre, s több más intézkedés mellett megemelték például a munkanélküli segély mértékét 39 százalékkal megemelték az első 90 munkanélküli napra. A lengyelek véleménye megosztottabb, az ő körükben azonban már ugyanakkora arányban voltak a kormányzati intézkedésekkel elégedettek, mint az elégedetlenek (48 százalék). Csehország intézkedései közé tartozott a kormány 2021 október végéig szóló azon vállalása, hogy kifizeti a karanténba kerülő munkavállalók bérének 80 százalékát, május végéig pedig a korlátozások miatt bezárt üzletek bérének 100 százalékát. Valamelyest nagyobb arányban vannak azok a csehek, akik összességében elégedetlenek (52 százalék), mint akik elégedettek (47 százalék) a koronavírussal kapcsolatos kormányzati intézkedésekkel, mely különbség még statisztikai hibahatáron belülnek mondható.

KÉRDÉS: Összességében inkább elégedett vagy inkább elégedetlen a kormány koronavírussal kapcsolatos intézkedéseivel?

A borúlátóbb népek sorát Bulgária kezdi, ahol többek között adókedvezményt hirdettek 2021 végéig több kiszolgáltató ágazatban, és növelték a munkanélküli segély és egyéb szociális támogatások mértékét 344 millió leva értékben. A bolgárok körében szintén kisebbségben vannak az elégedettek (41 százalék), mint az elégedetlenek (47 százalék). Szlovákiában megnövelték a munkanélküli juttatásokat és a táppénzt, valamint csökkentették a vállalati adót a 40 százaléknál nagyobb forgalomkiesést elszenvedő vállalatok számára. Összességében azonban a szlovákok 39 százaléka volt elégedett, s 57 százalékuk elégedetlen kormányuk intézkedéseivel. Szlovénia egyéb intézkedések mellett 50 millió euró mértékű bérkiegészítést fordított a járvány miatti lezárások és a karantén miatti elzárások miatt munkából kiesők részére. A szlovénok alig több mint negyede (28 százalék) volt elégedett összességében az intézkedésekkel, s több mint kétharmada elégedetlen (68 százalék). A Romániában bevezetett kulcsfontosságú adó- és költségvetési intézkedések a GDP 3 százalékát tették ki. Ennek ellenére a románok mintegy ötöde (21 százalék) volt összességében elégedett, s több mint háromnegyede (77 százalék) elégedetlen ezekkel az intézkedésekkel.

Összességében elmondható, hogy a válságkezelések pozitív hatása érvényesült a kormányok megítélésében. A bolgárok és szlovénok kivételével Közép-Európa valamennyi nemzete nagyobb arányban elégedett kormánya járvány elleni intézkedéseivel, mint összességében a kormányzati teljesítménnyel.

2.2. Magyarország dobogós a közép-európai Korrupció Percepciós Indexen

A Korrupció Percepciós Index az egyes nemzetek korrupciós érzete alapján felállított rangsort mutat a közép-európai országok között.⁷ Ez alapján Magyarországot Közép-Európa harmadik, a V4-ek körében pedig a második legkedvezőbb korrupciós érzület jellemzi. A magyaroknál (60 százalék) csak az osztrákok (48 százalék) és a csehek (54 százalék) érzületaránya kedvezőbb, a visegrádi országok közül Szlovákiában (63 százalék) és Lengyelországban (67 százalék) is magasabb a korrupciós percepció szintje. A legborúlátóbb nemzetek a bolgárok (79 százalék), a szlovénok (81 százalék), a horvátok (83 százalék) és a románok (85 százalék).

Korrupció Percepciós Index		
Rangsor	Ország	Pontszám
1.	Ausztria	48
2.	Csehország	54
3.	Magyarország	60
4.	Szlovákia	63
5.	Lengyelország	67
6.	Bulgária	79
7.	Szlovénia	81
8.	Horvátország	83
9.	Románia	85

A kutatásból kiderült, hogy kor tekintetében a 60 évnél idősebb magyarok a legderülátóbbak (50 százalék), míg a legnegatívabb véleménnyel a 30 év felettek vannak (69 százalék) a korrupció kérdésében. Mindez szorosan összefügghet az egyes korcsoportok médiafogyasztásával, mutatva a kormánykritikus médiafelületek értelmezésének fiatalabb generációra gyakorolt befolyását.

Beszédes, hogy a közép-európai percepciós arányok ellentmondanak a kormányzati munkával való elégedettségi arányoknak. Ellentmondásos, hogy a magyarok ugyanakkora arányban elégedettek összességében a kormány munkájával (60 százalék), mint amekkora arányú a korrupciós percepció. Ez arra mutat rá, hogy a rejtett korrupcióval kapcsolatos érzület nem lehet egyenlő a valós korrupció mértékével, miközben a saját életükön mérhető kormányzati teljesítményt a válaszadók nagyobb valószínűséggel tudják megítélni.

Bár a legtöbb közép-európai országban több mint minden második embernek van negatív korrupciós érzülete, a korrupció valós elterjedtsége azonban nem azonos a közvélemény-kutatási eredményekkel. Mivel jelenléte súlyos erkölcsi kérdéseket vet fel, könnyű véleményt alkotni róla, s a téma hamar eléri a közvélemény ingerküszöbét. A kérdésre válaszolni nem tudók és a választ megtagadók viszonylag alacsony aránya is ezt bizonyítja. A korrupciós érzület nem a korrupció szintjével, mintsem a politikai napirenddel áll összefüggésben. Ennek köszönhető, hogy egyes országokban jelentős eltérés mutatkozik a kormánypárti és kormánykritikus szavazók percepcióiban. A korrupció, azaz a jogtalan előnyszerzés érdekében elkövetett hivattal való visszaélés tematizálása mozgósítja az ellenzéki tábor a hivatalban lévő kormánnyal szemben, amit megerősítenek a régió kutatási eredményei is.

2.3. A magyaroknál és a lengyeleknél a korrupció vádja „politikai termék”

A korrupció megítélésében több meghatározó tényező rajzolódik ki, s ezek alapján kettő országcsoport különböztethető meg. Az egyik, ahol a korrupciót a kormány ellenzéke tartja napirenden, de az igazságszolgáltatás által megerősített, konkrét politikai botrány nem igazolta a kérdést. Ide tartoznak a vizsgált közép-európai országok közül a nyugatra fekvő államok, a legderülátóbb kormánypárti szavazók a régióban Ausztriában (39 százalék), Magyarországon (43 százalék), Csehországban (44 százalék) és Lengyelországban (44 százalék) vannak. A magyarok és a lengyelek azonban a leginkább megosztottak a régióban, egyedülálló módon a két országban a kormánykritikusok körében kétszer nagyobb arányban vannak a jelentős korrupciót feltételezők, mint a kormánypártiak körében. Lengyelországot és Magyarországot az Európai Parlament baloldali többsége tartja nyomás alatt – a belföldi ellenzéki hangokat felerősítve – azáltal, hogy napirenden tartja a korrupciót a jogállamisági eljárással és az EU-s pénzek visszatartásával. A korrupció ellen hangosan meghirdetett harc ezen országokban inkább politikai termék, mint valós társadalmi vagy gazdasági probléma kezelése.

A másik csoportba tartoznak azok az országok, ahol a korrupció nem csupán az ellenzéki politikai narratíva része, hanem a nyomozóhatóságok által is igazolt politikai élménnyé válhatott a lakosság számára. Szlovákiában már a kormánypártiak több mint fele (53 százalék) is úgy gondolja, hogy országukban jelentősen elterjedt a hivatali visszaélés. A 2018-as újságírógyilkosság óta van napirenden a magas rangú politikai és rendőrségi köröket is érintő korrupciós botrány. A szlovén kormánypártiaknak kétharmada (66 százalék), a horvát

kormánypártiaknak közel háromnegyede (73 százalék) gondolja úgy, hogy jelentős a korrupció. Szlovéniában tavaly egyszerre mondott le a belügyminiszter és az országos rendőrfőkapitány a gazdasági miniszter ellen indított ügyészségi nyomozás miatt. Horvátországban két éve ítélték letöltendő börtönbüntetésre a korábbi kormányfőt. A kormányt támogatók körében a bolgároknál (85 százalék) és románoknál (87 százalék) is rosszabb a helyzet, mint az összes többi országban. 10 kormánypartiból közel 9 szerint van jelentős probléma. Bulgáriában egyedülálló módon még az elterjedt korrupciót vélő ellenzéki tábornál (74 százalék) is nagyobb arányban sejtene rosszat a kormány támogatói (85 százalék), aminek hátterében az előző kormány ellen hangosan fellépő, jelenleg átmenetileg hivatalban lévő kabinetnek fellépése áll a megörökölt kormányzati állománnyal szemben. A negatív percepciót erősíthette, hogy az Egyesült Államok külügyminisztériuma például 64 bolgár céget sújtott korrupcióellenes szankciókkal éppen akkor, mikor minden szem a politikára szegeződött, a júliusi bolgár választások előtt. Romániában egyformán rossz a támogatók (87 százalék) és a kritikusok (88 százalék) megítélése, mely bizalmatlanság összefüggésben állhat azzal a ténnyel, hogy már a legtöbb párt színében kerültek börtönbe egykori kormánytagok.

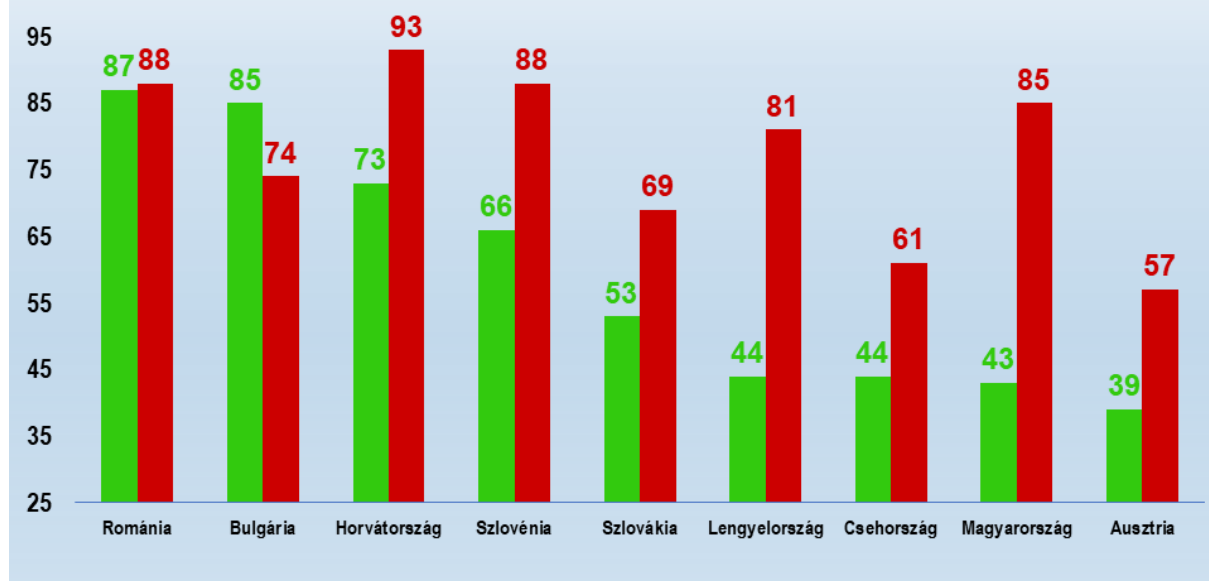
Természetesen a korrupciós botrányok sem jelentenek általánosítható, korrupst állapotokat, ugyanakkor a közérzetben láthatóan nem maradnak nyom nélkül. A korrupciós percepció a morális érzületet tükrözi, amit adott esetben a politika is jól ki tud használni.

KÉRDÉS: Ön szerint milyen mértékben van jelen országában a korrupció?

NÉZŐPONT INTÉZET

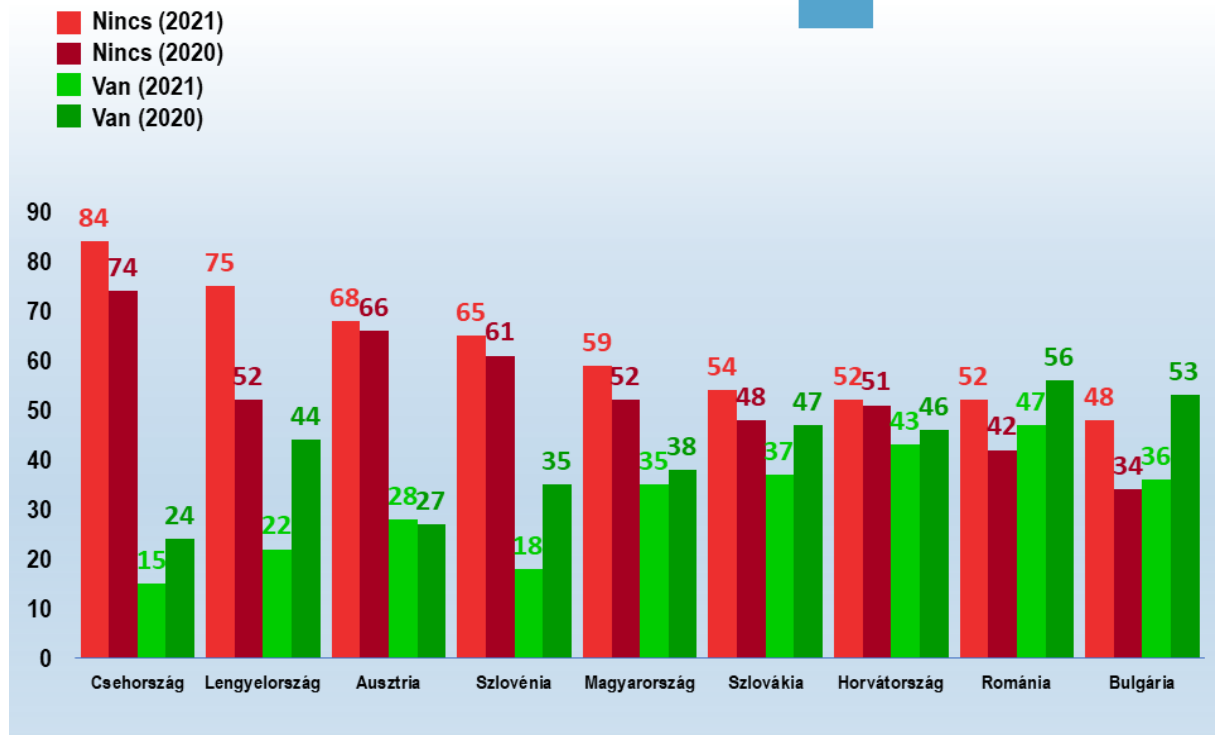
- **Kormánypártiak körében**
- akik szerint jelentős mértékű
- **Kormánykritikusok körében**
- akik szerint jelentős mértékű

2.4. Magyarország középmezőnyben a fekete- és szürkefoglalkoztatás tekintetében

Kutatásunk eredményei alapján a koronavírus-járvány harmadik hulláma nem érintette kedvezőtlenül a közép-európai országokat az ismerősök körében tapasztalt szürke- és feketefoglalkoztatás tekintetében. Az eredmények alátámasztják, hogy a régió valamennyi országában sikeres volt a szürke- és feketefoglalkoztatás megerősödése elleni védekezés a járvány harmadik hulláma alatt.

KÉRDÉS: Van Önnek olyan ismerőse, aki fizetését részben vagy egészben zsebbe kapja?

Az ismerősi körben tapasztalt szürke- és feketefoglalkoztatás tekintetében Magyarország a közép-európai középmezőnyben helyezkedik el. Ma a koronavírus-járvány harmadik hulláma előtti állapothoz képest – Ausztria kivételével – valamennyi közép-európai országban csökkent az ismerősi körben tapasztalt szürke- és feketefoglalkoztatás. Csehország e tekintetben a tavalyi eredményekhez hasonlóan továbbra is a régiós mezőny élén áll, a megkérdezettek több mint négyötöde számolt be arról, hogy ismerősi köre hófehér. A legnagyobb arányú pozitív változás Lengyelországban történt, ahol a tavalyi 52 százalékkal szemben idén már a lengyelek 75 százaléka nem tud illegális foglalkoztatásról, s a tavalyi 44 százalékról felére, azaz 22 százalékra csökkent azok aránya, akik viszont tudnak. E tekintetben Magyarország a V4-ek közül Szlovákiát előzi meg, ahol szintén javuló tendencia mellett 54-37 százalék azon szlovákiaiak aránya, akiknek nincs és akiknek van az árnyékgazdaságban foglalkoztatott ismerőse. A sor végén az önbevallás szerint legszürkébb ismerősi körrel rendelkező románok (52 százalék) és a legszükebb hófehér ismerősi körrel rendelkező bolgárok (48 százalék) állnak.

Össességében a koronavírus-járvány harmadik hulláma nem növelte érezhető mértékben az ismerősi körben tapasztalt szürke- és feketefoglalkoztatást, ami minden bizonnyal nagyban volt köszönhető az egyes országok gazdaságvédelmi intézkedéseinek.

3. Jegyzetek

¹ ENSZ (2020) Statement on Corruption in the context of COVID-19 https://www.unodc.org/documents/Advocacy-Section/covid-19_corruption_EN.pdf

² OECD (2020) *Policy measures to avoid corruption and bribery in the COVID-19 response and recovery* <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/policy-measures-to-avoid-corruption-and-bribery-in-the-covid-19-response-and-recovery-225abff3/>

³ IMF (2020) *Corruption and COVID-19* <https://blogs.imf.org/2020/07/28/corruption-and-covid-19/>

⁴ Dreher, Axel & Schneider, Friedrich (2010) Corruption and the shadow economy: an empirical analysis. In: *Public Choice* (2010) 144: 215-238.

⁵ Berdiev, Aziz and Goel, Rajeev K. and Saunoris, James W. (2020) *International Disease Epidemics and the Shadow Economy*. CESifo Working Paper No. 8425, <https://ssrn.com/abstract=3653950>

⁶ Lásd bővebben: IMF (2021) *Policy Responses to COVID-19*. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#B>

⁷ A Korrupció Percepció Index az érzékelt korrupció szintjének meghatározásához a közvélemény-kutatás „Ön szerint milyen mértékben van jelen országában a korrupció” kérdésre a „Jelentős mértékben” válaszok arányát vette alapul.